

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยการพัฒนาครูแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้ชุดฝึกอบรมสำหรับวิทยากรระดับกลุ่มโรงเรียน เพื่อให้ครูได้มีการเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนตามแนวปฏิรูปที่จะส่งผลต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยมีจุดประสงค์ในการวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษาคุณภาพของชุดฝึกอบรม ที่จะนำไปใช้ในการฝึกอบรมครูแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบปฏิรูปการเรียนรู้ 2) เพื่อศึกษาผลการพัฒนาครูแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ในกลุ่มโรงเรียนประจิมวิทยา สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฝาง สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ชุดฝึกอบรม 3) เพื่อศึกษาผลการพัฒนาครูแกนนำที่ส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอน กระบวนการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้วิธีดำเนินการวิจัยคือในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แบบแผนการวิจัยเป็นแบบการทดลอง (Experimental Design) โดยใช้รูปแบบการวิจัยมีการทดสอบก่อนและหลัง (Pretest-Posttest) และติดตามผลหลังจากการใช้ชุดฝึกอบรม

การรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลได้แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ช่วงการฝึกอบรม ใช้วิธีเก็บข้อมูล โดยการทดสอบความรู้ก่อนและหลังการฝึกอบรมตลอดจนการสังเกตพฤติกรรมระหว่างการฝึกอบรม ระยะที่ 2 ช่วงหลังการฝึกอบรมโดยครูผู้ผ่านการอบรมนำความรู้ไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กับนักเรียนของครูแกนนำ ในภาคเรียนที่ 2

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัย ได้จัดทำข้อทดสอบก่อนอบรมและหลังการอบรม และแบบสอบถาม / แบบสัมภาษณ์ ก่อนและหลังการอบรมแล้วนำไปหาประสิทธิภาพของเครื่องมือให้ผู้เชี่ยวชาญ และศึกษานิเทศก์ ตรวจสอบก่อนนำไปใช้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้

ช่วงการฝึกอบรม ได้แก่ 1) แบบทดสอบก่อน-หลังการฝึกอบรม (Pretest - posttest)
2) ชุดฝึกอบรมครูแกนนำปฏิรูปจำนวน 7 ชุด (ดังภาคผนวก ข หน้า 104) 3) แบบสังเกตพฤติกรรม
ขณะอบรม 4) แบบสอบถามความคิดเห็นผู้เข้ารับการอบรม

ช่วงหลังการอบรม ได้แก่ 1) แบบสอบถามครู / นักเรียน / ผู้บริหาร โรงเรียน / ผู้ปกครอง
2) แบบสัมภาษณ์ครู/ นักเรียน / ผู้บริหาร โรงเรียน / ผู้ปกครอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลได้แยกตามระยะที่ 1 และระยะที่ 2 แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรม ผลของการพัฒนาครูแกนนำโดยใช้ค่าสถิติพื้นฐานของเครื่องมือจากการศึกษาวิจัย : การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งตามระยะของการดำเนินการวิจัยดังนี้ การหาค่าร้อยละ (%) การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) การหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์หาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนน S.D. และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยใช้ t - dependent หาความสอดคล้องของเครื่องมือ/นวัตกรรม I.O.C. (Index of Item-Objection Congruence) ตามวิธีของโรวินล์และแอมเบิลตัน สำหรับข้อมูลด้านคุณลักษณะ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย (Descriptive) จากการสอบถามและสัมภาษณ์ครู / นักเรียน / ผู้บริหารและผู้ปกครองนักเรียนนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบประเมินชุดฝึกอบรมครูแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 7 ชุดมีประสิทธิภาพ ได้ค่า I.O.C เท่ากับ 0.90 ซึ่งมากกว่า 0.50 แสดงว่าชุดฝึกอบรมนี้ สามารถนำไปใช้อบรมได้มีความเหมาะสมร้อยละ 76.90 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง

การพัฒนาครูแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้คณะครูในกลุ่มโรงเรียนประจิมวิทยามีความพอใจและกระตือรือร้น ที่จะพัฒนาตนเองอยู่ในระดับสูง สำหรับวิทยากรในกลุ่มมีความพร้อมที่จะช่วยเหลือกันอยู่ในระดับสูง ส่วนด้านกระบวนการอบรมในชุดฝึกอบรมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับสูงสามารถนำไปใช้ฝึกอบรมครูได้ ผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมผลการทดสอบค่า t-test ได้ค่า t จำนวนเท่ากับ 7.19** ซึ่งมีค่าสูงกว่าค่า t ตาราง (table.01,df 59(n-1) = 2.660) แสดงว่าครูผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้มากขึ้นก่อนการอบรม

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 การอบรมครูแกนนำทำให้การบริหารจัดการ การพัฒนาบุคลากรและ การพัฒนางานวิชาการในโรงเรียนมีประสิทธิภาพ เพิ่มขึ้น

การพัฒนาครูแกนนำส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอน การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ ทำให้ครูเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปและพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพิ่มขึ้นจากก่อนการอบรม ร้อยละ 58.06 หลังการอบรม ร้อยละ 76.28 ครูมีการผลิตสื่อและใช้สื่อโดยให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการใช้สื่ออย่างหลากหลาย มีความเหมาะสมเพิ่มขึ้นจากก่อนการอบรม ร้อยละ 55.89 หลังการอบรม ร้อยละ 75.58 มีการวัดและประเมินผลเปิดโอกาสให้นักเรียนและผู้ปกครองมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นจากก่อนการอบรม ร้อยละ 57.52 และหลังการอบรม ร้อยละ 77.13

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย การฝึกอบรมครูแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบปฏิรูปการเรียนรู้ของกลุ่มโรงเรียนประจิมวิทยาพบว่า ครูมีความพร้อมและพึงพอใจต่อการฝึกอบรม ที่เน้นกระบวนการในการพัฒนาตนเอง พัฒนาวิชาชีพครูที่จะส่งผลต่อนักเรียนและเยาวชนของชาติ เพื่อให้เป็นคนดีศรีสังคม ในการอบรมครั้งนี้ครูทุกคนได้รับความรู้จากการเข้ารับการอบรม และสนใจที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับ กรมการฝึกหัดครู (2535 :153) ได้ศึกษาเรื่อง การฝึกอบรมครูในทศวรรษ สรุปลงได้ว่า ต้องมีการประเมินทั้งระบบ คือปัจจัยป้อนเข้า (Input) กระบวนการฝึกอบรม (Process)และผลผลิต(Output) ของการฝึกอบรม เพื่อให้ทราบผลดีผลเสียที่เกิดขึ้นทั้งหมด กล่าวโดยสรุปคือการประเมินผลการฝึกอบรมครูในอนาคตจะมีการประเมินผลทุกปัจจัย ทุกองค์ประกอบและทุกระยะของการฝึกอบรม โดยเน้นการประเมินผลการปฏิบัติงานครู และการนำผลการฝึกอบรมไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนการสอน

กระบวนการฝึกอบรมด้านบทบาทของวิทยากรพบว่า วิทยากรมีความพร้อมที่จะช่วยเหลือเพื่อนครูด้วยกันเองมีการปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับ แนวนโยบาย จึงอยากให้มีการฝึกอบรมบ่อยๆอย่างเป็นกันเอง เพื่อที่ครูจะได้นำเอาความรู้ไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่ง เกตุมณี มากมี (2527 : 131) ได้ศึกษา เรื่อง “การสอนของครูที่ได้รับการฝึกอบรมจากโครงการฝึกอบรมครูประจำการในการสอดแทรกจริยธรรมตามการรับรู้ของครูและนักเรียน” พบว่าโดยเฉลี่ยแล้วครูส่วนใหญ่ มีความรู้สึกพอใจต่อวิธีการจัดฝึกอบรมที่เน้นกระบวนการฝึกปฏิบัติจริงเทคนิคที่ได้รับจากการฝึกอบรมนำไปใช้ได้พอสมควร และมีความคิดว่าจะให้มีการฝึกอบรมซ้ำอีก ทั้งนี้จะเห็นว่า หลักสูตรการอบรมสอดคล้องกับความต้องการ

ของครูผู้สอน ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนซึ่งผู้ที่ได้รับผลประโยชน์คือนักเรียนนั่นเอง

กระบวนการอบรมครั้งนี้ยึดผู้เข้ารับการอบรมเป็นศูนย์กลาง โดยมีเนื้อหากระบวนการฝึกอบรมเหมาะสมกับผู้เข้ารับการอบรม โดยมุ่งให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้และเกิดทักษะจากการลงมือฝึกทำมากขึ้นและนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาตนเองเป็นครูต้นแบบและกระบวนการของชุดฝึกอบรมมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ในการฝึกอบรมต่อไปได้ คงไคย เรืองเดช (2543 : 108-109) ได้ศึกษาเรื่อง “ผลการพัฒนาบุคลากรแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ สรุปรูปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรแกนนำว่า ครูทุกคนสามารถพัฒนาตนเองได้จากการศึกษาค้นคว้าและการลงมือปฏิบัติจริงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริง สอดคล้องแนวคิดของ Watson กล่าวว่าเขาจะสามารถควบคุมพฤติกรรมทุกชนิดของคนได้ สามารถให้เป็นอะไรก็ได้ โดยมีต้องคำนึงถึงสติปัญญาความสามารถ” อีกประการหนึ่งที่สำคัญจะมีส่วนช่วยครูผู้บริหารโรงเรียนแกนนำในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ คือ การจัดให้มีบรรยากาศในการปฏิรูปการศึกษาอย่างต่อเนื่องทุกหน่วยงาน

การอบรมครูแกนนำทำให้ครูเปลี่ยนพฤติกรรมในด้านคุณลักษณะของครูเพิ่มขึ้น ครูมีความรักเมตตาเอาใจใส่ดูแล เอื้ออาทรความทุกข์ ความสุขของผู้เรียน ครูประพฤติและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีตามกรอบศีลธรรมและวัฒนธรรมไทย ครูมีความรับผิดชอบงานในหน้าที่ ตรงต่อเวลา ใฝ่หาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างเท่าทันเหตุการณ์ ครูมุ่งมั่นปฏิบัติกิจกรรมต่างๆโดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจและที่ตนเองถนัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2544 : 1) ให้ความหมายการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ไว้ว่า การเรียนรู้ที่มุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน สนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เรียนรู้อย่างมีความสุข ได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพรอบด้าน สมดุลย์ มีทักษะการแสวงหาความรู้ สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

การฝึกอบรมทำให้ครูเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนด้านการจัดการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์ผู้เรียน วิเคราะห์หลักสูตรมีการจัดเตรียมแผนการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์ผู้เรียน วิเคราะห์หลักสูตร ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนจัดการเรียนรู้ ทุกขั้นตอน แผนการจัดการเรียนรู้มีกิจกรรมที่เน้นให้ ผู้เรียนได้คิด ลงมือปฏิบัติ กำหนดให้นักเรียนมีอิสระในการเลือกทำกิจกรรมตามความถนัดและสนใจ โดยกำหนดให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ทำกิจกรรมทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่ม ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 85) กล่าวถึง ทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีของกลุ่มมนุษยนิยม คือทฤษฎีของโรเจอร์ส (Rogers) เขาศึกษาถึงวิธีการบำบัดทางจิต ปล่อยให้เด็ก

ได้ระบายความอัดอัด ให้ผู้เรียนได้แก้ปัญหของตนเอง โรเจอร์สมีความเชื่อว่า เรื่องการเรียนรู้ของนักเรียน เขาต้องเป็น ผู้เรียนเอง ครูคอยดูอยู่ห่างๆ เป็นที่ปรึกษา การจัดกิจกรรมในการเรียนควรให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ บรรยากาศแบบกระบวนกลุ่ม กฎ ระเบียบ ควรให้นักเรียนในกลุ่มตั้งกันเอง ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติ จะให้เกิดทั้งปัญญาและเจตคติที่ดีต่อเรื่องที่เรียนโดยครูไม่สามารถถ่ายทอดทุกสิ่งได้ แต่ครูสามารถจัดสิ่งแวดล้อมให้เขาเรียนสิ่งเหล่านั้นได้กระบวนกรในการอบรมครูแกนนำ ช่วยให้ครูสามารถผลิตสื่อ วัสดุและให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่ออย่างหลากหลายและเหมาะสม ครูมีนวัตกรรมประกอบการสอนที่หลากหลาย มีการใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่น อาศัยสภาพแวดล้อมในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัด กระบวนการเรียนรู้ ดังทฤษฎีของคอมบัส (Combs) เขาเชื่อว่าความเข้าใจเป็นการนำไปสู่การเรียนรู้และกิจกรรมอื่น ๆ ครูควรให้สิ่งแวดล้อมในช่วงที่ผู้เรียนกำลังสนใจและตั้งใจเรียน เพราะเป็นการช่วยที่ส่งเสริมความเข้าใจ ผู้เรียนสามารถปรับความเชื่อและการรับรู้ได้ ให้ผู้เรียนคิดหาเหตุผลด้วยตนเองและคิดในทางที่ดี ครูจะต้องมีความรู้ลึกที่ดีต่อนักเรียนและไวต่อความรู้ลึกของนักเรียน หลักการเรียนรู้ที่ได้จากทฤษฎีมนุษยนิยมคือ การให้คุณค่าความเป็นมนุษย์ให้กับผู้เรียน โดยเฉพาะความรู้ลึก อารมณ์ และสภาพจิตใจ ครูมีบทบาทเป็นผู้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเองโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ข้อเสนอแนะ

การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมยุคใหม่นั้นครูมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะผู้จัดประสบการณ์และบรรยากาศในกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมแก่ผู้เรียน ครูจึงต้องมีคุณสมบัติเฉพาะ ต้องมีความสามารถสูง สามารถจัดการเรียน การสอนที่สอดคล้องเพื่อให้รู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ในกระบวนการเรียนการสอน ต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและจัด ประสบการณ์การเรียนการสอนที่สอดคล้องเหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพได้อย่าง เต็มที่ สามารถดำรงชีวิตและเลือกการประกอบ อาชีพได้อย่างดีและมีความสุข ซึ่งการที่จะได้ครูใน ลักษณะเช่นนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาคุณภาพ และประสิทธิภาพของครู เป็นภารกิจที่สำคัญและควรดำเนินการเร่งด่วน โดยแสวงหาแนวทางที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นรูปธรรม เพื่อพัฒนาครูประจำการให้มีศักยภาพในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และอบรมสั่งสอน ผู้เรียนให้มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเป็นสุข มุ่งสนับสนุนครูเก่งและดี รวมทั้งเพื่อสร้างขวัญ

กำลังใจและความภาคภูมิใจในอาชีพครูมีการจัดสวัสดิการให้แก่ครูในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ครูสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข จึงมีข้อเสนอแนะไว้ ดังนี้

- 1) ส่งเสริมสนับสนุนให้คณาจารย์ได้วิจัยพัฒนาวิชาชีพครู พร้อมทั้งสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการ และคุณธรรมด้วยการเพิ่มพูนความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา และมีอิสระทางวิชาการ
- 2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีบทบาท เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาครู อาจารย์ในรูปแบบต่าง ๆ
- 3) ผู้บริหารโรงเรียนจึงควรสร้างแรงจูงใจ ให้ครูมีความสามารถในการปฏิบัติการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ ได้ดำรงพฤติกรรมเช่นนั้นตลอดไป ซึ่งการสร้างแรงจูงใจ สามารถกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น การคัดเลือกเป็นครูดีเด่นซึ่งมีความสามารถในการสอน แต่งตั้งให้เป็นครูนิเทศก์ภายในหรือให้รางวัลความดีความชอบเป็นกรณีพิเศษ โดยพิจารณาจากผลการสอน
- 4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำชุดฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นไปใช้ในการพัฒนาความรู้ของครูผู้สอน เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ การปฏิบัติตามระเบียบ ว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544
- 5) ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาวิเคราะห์ควรสนับสนุนให้ครูผู้สอนได้ศึกษาชุดฝึกอบรมนี้ เพื่อให้การวัดผล และประเมินผลการเรียนเป็นอย่างถูกต้องตามที่หลักสูตรกำหนด
- 6) การใช้ชุดฝึกอบรมครูผู้สอนควรศึกษาขั้นตอน ในการฝึกให้เข้าใจฝึกอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ การฝึกอบรมจึงจะเกิดผลประโยชน์อย่างแท้จริง
- 7) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ควรมีการศึกษาความต้องการของครูผู้สอน กลุ่มประสบการณ์ต่างๆ เพื่อนำความต้องการ การเข้ารับฝึกอบรมของครูผู้สอนมาสร้างเป็นชุดฝึกอบรมด้วยตนเอง
- 8) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการดำเนินการพัฒนาครูในด้านกิจกรรมวิชาการ เช่น มีการวิจัยในชั้นเรียน การคิดและพัฒนา นวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน ที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพสูงขึ้น
- 9) ควรส่งเสริมให้ครูผู้สอนได้พัฒนาตนเองให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น อาจเป็นการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น โดยเฉพาะสูงกว่าปริญญาตรีในสาขาที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่วิชาชีพครู

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานบุคคลควรปรับปรุงแก้ไข กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ

การบริหารงานบุคลากรเพื่อสนับสนุนครูเก่งครูดี พร้อมทั้งสร้างระบบการสนับสนุน การตรวจสอบ และแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่ อาทิ เช่น

1) การปรับปรุงระบบสวัสดิการที่เหมาะสม ให้แก่ บุคลากรในสถานศึกษาทุกระดับ เพื่อสร้างขวัญ กำลังใจ และความภาคภูมิใจในอาชีพ เช่น การจัดตั้งกองทุนการศึกษาของครูกองทุน การศึกษาของบุคลากร กองทุนที่อยู่อาศัยของครู โดยให้ครูได้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำเช่นเดียวกับ ข้าราชการทหาร ในกรณีที่อยู่ในท้องที่ทุรกันดารและเสี่ยงภัยให้ได้รับผลตอบแทนด้าน ความนับถือ และรายได้ที่เป็นธรรม

2) รัฐควรส่งเสริมสนับสนุนครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกระดับ ประเภทการศึกษา ทุกสังกัดให้ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งให้สามารถใช้เทคโนโลยีขั้นพื้นฐานได้ และนำสื่ออุปกรณ์มาใช้เสริมการเรียนการสอนอย่างได้ผล

3) สถาบันการศึกษาและสถาบันฝึกหัดครูพัฒนาความพร้อมให้แก่นักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านเทคนิควิธีการสอนที่เหมาะสมที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ แสวงหา ความรู้ด้วยตนเองและรู้จักทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ตลอดจนได้รับข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็น ประโยชน์ ต่อการเรียนการสอนที่ทันต่อสถานการณ์อย่างสม่ำเสมอ

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยการพัฒนาคูแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบปฏิรูปการเรียนรู้ โดยใช้ชุด ฝึกอบรมสำหรับวิทยากรระดับกลุ่มโรงเรียน ซึ่งครูต้องได้รับการอบรมพัฒนาให้ทั่วถึงทุกคน เพื่อให้เห็นความสำคัญการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และจะนำไปพัฒนาการเรียนการสอนอย่าง ต่อเนื่องเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่จะให้เยาวชนของชาติเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขในการ เรียน เพื่อนำประเทศไทยไปสู่การพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืนสืบไป

ผู้จัดทำมองเห็นปัญหาอีกมากมายที่จะต้องได้รับการแก้ไขและพัฒนาด้านการศึกษา จึง เสนอแนะแนวทางเพื่อการพัฒนาต่อไปอย่างต่อเนื่องดังนี้

1) ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพ เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ ของครูต้นแบบในกลุ่มครู ผู้สอนทุกกลุ่มประสบการณ์ / สาระ

2) ควรมีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ลักษณะการพัฒนาคูแกนนำของครูต้นแบบทุกกลุ่ม ประสบการณ์ / สาระ